

suuri

✓

Tyrvännön Retulansaaren kiinteät muinais-
jäännökset.

Kertomukseen kuuluu 2 karttaa ja 15
valokuvaa (lev. 8955-70).

Retulansaaren hautaraunioista, joita tiedettiin olevan run-
saastikin, ei julkaisuissa ja museon arkistossa ole tietoja juu-
ri nimeksikään. A. O. Heikel tutki saarella 1898 pienen kiviraunio-
tullen siihen tulokseen, ettei se ainakaan ollut hautaraunio;
missä kohden raunio oli, ei selviä. Hj. Appelgren - Kivalo on
myös käynyt saarella sikäläisiä raunioita katsastamassa. Museon
löytöluetteloissa on saaren raunioista seuraavat tiedot:

I. 3453:14 Kivitaltta, jonka kantaosaan on (myöhemmin?) kai-
rattu reikä ehkäpä kiviaseen amulettina käyttämistä varten. Se
on ostettu v. 1897 eräältä Retulan takamailla asuvalta itselli-
seltä, Johan Gustaf Koivistolta, joka oli löytänyt sen 5 v.
sitten (s.o. 1892) Ylikartanon maalla olleesta rauniosta, kun se
sorrettiin Retulan saaren siltaa rakennettaessa. Rauniosta löydet-
tiin myös käsikiven kappaleita, jotka käytettiin siltakiviksi.

II. 6503:8-9. Rautainen kilvenkupura ja samanlaisen kappale,
saatu Tyrvännön Retulan Laurilan rauniosta siltaa rakennettaessa.
Kuulunut Tyrvännön Suotaalassa asuneen maanvilj. K. Anttilan koko-
elmaan.

III. 6503:11-16. Rautainen nuolenkärki, heittokeihäänkärki, 2
putkikirvestä, "itabalttilaismuotoinen" rautakirves ja myöhemmän
rautakauden pyöreä kupurasolki, löyt. Erkki Laurila Tyrvännöstä
Retulan kivirauniosta. Kuulunut main. K. Anttilan kokoelmaan.

Joutuessaan v. 1933 viettämään kesälomaansa Tyrvännön Retulansaareissa allekirjoittanut ryhtyi merkitsemään kartalle saaren lukuisia kiviraunioita sikäli kun oli syytä otaksua niitä hautaraunioiksi. Työn suoritus jäi laadultaan alustavaksi. Rauniot merkittiin silmämääräisesti v:n 1802 kartasta teetettyyn jäljenökseen (kartta I), etupäässä kartalla näkyvien ja luonnossa osittain hyvinkin selvään todettavien pellon keskeen jääneitä viljelemättömiä paloja tarkoittavien kuvioiden mukaan. Toivon että työstäni tällaisenaankin on oleva hyötyä vastaisuudessa Tyrvännön kiinteitä muinaisjäännöksiä lueteltaessa.

Myllymäki.

Enin osa hautaraunioiksi oletettavia raunioita sijaitsi Myllymäellä, joka käsittää saaren itäkoillisen niemekkeen, sillan korvasta lähtien Retulan kylään johtavan ajotien molemmin puolin. Mäki on ollut ennen kauttaaltaan viljelty. Viljelysten keskeen on kuitenkin jäänyt isoja viljelemättömiä aloja, joko luontaisia kivikkoja tai pelto- tai hautaraunioita. Nämä alat ovat vielä osaksi hyvinkin selvästi luonnossa nähtävissä, vaikka mäki on nykyään suurelta osaltaan jätetty, hankalana viljellä, laidunmaaksi. Mäen ja v:n 1802 kartan vertailu osoittaa, että kartan teon jälkeen on useampia kääppiä, jolla nimellä peltoraunioita ja peltojen keskeen jääneitä viljelemättömiä kivikkokohtia Tyrvännössä nimitetään (ks. kertomustani Tyrvännön Antialan hautaraunioista v:lta 1931), purettu joko kokonaan tai osittain. Mutta on joitakin sellaisiakin kääppiä, jotka puuttuvat kartalta, ja jotka siis ovat voineet syntyä vasta kartan teon jälkeen pellos- ta raivatuista kivistä, mikäli ei ole kysymys vain kartan puutteellisuuksista. Ja kaikille kääpille on luonnollisesti kertynyt ympäröivästä viljelyksestä ajan mittaan yhä uutta kiveä.

On selvää, että entisen pellon keskeen jääneet mahdolliset hautarauniot ovat tuollaisissa olosuhteissa pahoin sotkeutuneet peltoraunioihin ja että jyvien erottaminen akanoista ilman raunioiden tutkimusta on suorastaan mahdotonta. Mäeltä tavatut löydöt ja uhrikivet antavat kuitenkin jonkunlaisen varmuuden siitä

että joukossa on myös oikeita hautaraunioita. Raunioiden koko ja muoto, "silmäkivet", jollaisia tietenkin on saattanut jäädä myös peltoraunioiden keskeen, y.m.s. seikat tarjoavat kuitenkin jonkun verran johtoa. Sellaiset kääpät, jotka enemmän näyttivät pelto- kuin hautaraunioilta, mutta saattavat myös kuulua jälkimäisiin, on merkitty kartalle vain kysymysmerkillä, ne taas, jotka ulkoasultaan enemmän muistuttavat hautaraunioita, pilkkukehällä.

Laurilan Myllymäki. Myllymäki on jaettu Retulan kolmen talon kesken kolmeen palstaan. Mäen kaakkoisosaa kuuluu Laurilan taloon. Täällä olleet kääpät, joita v:n 1802 kartan mukaan näyttää olleen paljonlaisesti, on jokseenkin täydelleen hävitetty ja palsta on nyt perunamaana. Kääpät purettiin 1890-luvun alussa Retulansaaren siltaan kiviä otettaessa ja maakivet räjäytettiin myös samalla enimmäkseen. Muuan isompi luontainen kivirykelmä, "Kellarikivet", on vielä jäljellä. Tarinan mukaan on siihen kätkeyty aarre. Pellon itäosasta oli raunioiden kohdilta, maanviljelijä Erkki Laurilan antaman tiedon mukaan löydetty rautaisia miekan kappaleita y.m., jotka vietiin kirkolle Anttilan talon isännälle. Ilmeisesti ovat n:rot 6503:8-9, ehkä myös osa n:oista 6503:11-16 näitä löytöjä. Kohta II kartalla I.

Ylikartanon Myllymäen ylävin keskiosa kuuluu Ylikartanoon. Tämä palsta on nyt enimmäkseen laidunmaata. N. neljännes siitä, heti tien vasemmalla puolen, alkaen läheltä sillankorvaa, on perunamaana. Tällä viljellyllä alueella on jäljellä jonkunverran kääppiä, mutta niiden joukossa on vain kaksi isoa kumpua, heti mäen korkeimman itäpään pohjoispuolella, joita sopii olettaa hautaraunioiksi; näitä alempana on mäen koillisrinteellä myös muuan pienempi, epäilyttävä kääppi (ks. karttaa I ja kuv. 1). Perunamaan laidasta löydettiin myös, ensinmainittujen isojen kumpujen eteläpuolelta, eräästä isosta maakivestä, sammalen alta, 11 uhrikuoppaa (uhrikivi A, ks. edempänä).

Ylikartanon Myllymäen laidunmaaksi jäänyt osa oli hautarauniomaisista kääpistä rikkain alue mäellä. Kartalle I on siihen

merkitty todennäköisiä hautaraunioita 35 kpl. ja mahdollisia samanlaisia 21 kpl. Lisäksi on mäellä eräässä paikassa (valokuvan 3 ottokohta kartalla I) mustaa, kalmistomullan näköistä maata, jossa ei kuitenkaan näkynyt luumuruja, sekä 2 varmaa ja 2-3 epävarmaa uhrikiveä (B, C, a-c). Parhaimmin ovat säilyneet mäen korkeimman itäosan laella olevat kääpät, joista useista ei ole otettu ensinkään siltakiviä (kuv. 1, 2, 4, 5). Mäen koillisrinteellä on sensijaan kaksi pahoin purettua isoa kääppää, toinen kuvassa 1 vasemmalla näkyvän ison koivun kohdalla, toinen siitä vähän matkaa oikealle (kuvassa valkeana juovana näkyvän myrskyn kaataman koivun kohdalla). Jälkimmäisestä muisteli maanvilj. Erkki Laurila löydetyin joitakin esineitä (kohta I kartalla I; ehkä n:ossa 3453:14 mainitut; vrt. kuitenkin Peltoaidun löytöjä alempana). Pari komeata, kumpumais- ta kääppää on myös lännempänä, uhrikivien C ja c itä- ja koillispuolella (kuvat 2 ja 3). Tästä länteen päin ovat kääpät taas pahoin purettuja ja kuoppakeskeisiä, mutta sen luontoisia, että niistä useita sopii epäillä hautaraunioiksi. Pari isohkoa ja ehyttä kumpua on vielä alhaalla mäen lounaisrinteellä, verraten lähellä tietä. Ylempänä mäen lounaisrinteellä on epäiltävien hautaraunioiden lisäksi vielä aivan tien vieressä iso, neliskulmainen kivetty kuoppa, joka muistitiedon mukaan on sudenkuoppa, sekä etäampänä tiestä, Kotkankärjen lauttauspaikalle johtaneen vanhan tien yläpuolella ainakin yksi selvä tuulimyllyn perusta (kun mäellä on ollut useampia tuulimyllyjä, saattaa sellaisia olla muitakin Myllymäen kääppien joukossa) ja saman tien lounaisvieressä muuan kivi, johon on hakattu kirjoitus: M I L L E.

Alikartanon Myllymäki.

Alikartanon Myllymäki, joka nyk. kuten koko Alikartanon ta- lo on yhdistetty Laurilaan, käsittää mäen luoteisosan ajo- tiestä oikealle eli lähes puolet mäen alasta. Tälle alueelle, joka on nyk. kokonaan laitumena, on merkitty 27 oletettavaa ja 15-17 mahdollista hautarauniota. Eniten on näitä kääppiä

*Sillä aikaa
myös alman-
kuvassa matalia
vallimaina koho-
ma.*

V

mäen harjanteella, joka pohjois-luoteeseen kääntyen kulkee tämän alueen lounaisosan poikki. Näistä on melkein kaikista otettu runsaasti kiviä siltaan. Raunion keskelle syntyneissä kuopissa kasvaa useissa koivuja.

Viisi tai kuusi isoa kääppää on Alikartanon Myllymäen koillisreunalla, heti Vanajaveden vanhan, ajalta ennen Kuokkalan kosken perkausta johtuvan rantapengermän yläpuolella olevaa matalaa harjannetta pitkin. Näistä raunioista ei ole otettu paljoakaan kiviä. Useassa on iso maakivi silmäkivenä (kuv. 10). Parissa silmäkivessä, (m.m. kuvan 10 esittämässä, on luontaisia rapautumiskuoppia, joita on voitu käyttää uhrikuoppina (vrt. FM 1920-21, s. 13 s.). Tämän rauniokiven^{riivin} eteläpuolella on, lähellä tietä, isossa maakivessä 6 vähäistä, uhrikuopan tapaista pyöreää syvennystä (uhrikivi D, kuv. 11). Nämä rauniot saattavat tietysti olla isojen maakivien ympärille kertyneitä peltoraunioita, mutta ne muistuttavat ulko-asultaan siksi paljon esim. eteläpohjalaisia hautaraunioita, että on syytä toistaiseksi pitää ne kiinteiden muinaisjäännösten¹⁾ luettelossa. Sen harjanteen, jolla nämä rauniot ovat, ja ensinmainitun, Alikartanon Myllymäen palstan lounaisosassa olevan korkeamman harjanteen väliin jää hieman alavampi kohta, jossa on myös joitakin hautarauniomaisia kivikasoja. Tämä alava kohta on vanhimmassa, v. 1691 tehdyssä Retulansaaren kartassa, josta museossa on jäljennös, merkitty viljelemättömäksi (kirjoituksella: ödelagt for des odugeligheet).

Uhrikivet.

Erikoisen selostuksensa ansaitsevat edellä jo lyhyesti mainitut Myllymäen uhrikivet. Niitä on kaikkiaan 7, joista 1 on aivan epävarma, mutta ainakin 3 täysin varmaa. Näistä uhrikivistä on neljä aivan yhdessä linjassa WSW-ENE suunnassa (hieman lähempänä suuntaa SW - NE kuin W - E) Ylikartanon Myllymäen koillispuolella, melkein sen korkeimmalla laella. Äärimmäisenä koillisessa on:

uhrikivi a erään itäpuolellaan hautaraunioon (kuv. 5) päät-

1) Ylikartanon Myllymäen kääpissä oli myös muutamissa silmäkivi.

tyvän kääpän länsipäässä, edellämämainitun Ylikartanon perunamaan ulkoreunassa, siinä kohden missä mäen laki taittuu jyrkästi koilliseen, kohti Retulansalmea viettäväksi rinteeksi. Se on maaperäinen tasapäällinen kivi, gneisiä, 1,60 x 1,50 m laaja (leveysmitta ei ole aivan tarkka, sillä kiven itälaita jää kääpän alle), 0,53 m korkea. Kiven päällä on lähekkäin 2 aivan pientä, n. 6 cm:n läpimittaista, matalaa, mutta mielestäni selvästi hakattua kuoppaa. Ks. pohjapiirrosta a kartalla II ja valokuv.6. - Tästä kivistä joks. WSW 13,20 m on

uhrikivi A mäen laella, Ylikartanon perunamaan aitauksen sisässä, ja lähes linjassa 5:n hautaraunion kanssa. Se on tasapäällinen, pitkulainen gneisikivi, 2,46 m pitkä ja 1,60 m leveä, 35 - 45 cm maanpinnan yli kohoava. Kiven laella on 11 uhrikuoppaa, joista 2 yhtä pientä kuin ed. kiven kuopat ja 1 vielä pienempi, loput selvempiä. Syvin on koillisin kuoppa, n. 3 cm, läpimitaltaan lähes 10 cm. Yksi kuopista on pitkulainen, syntynyt ehkä siten, että yksi isompi ja yksi pienempi kuoppa ovat rapautumisen vaikutuksesta yhtyneet. Lisäksi on kivessä 3 pientä syvennyttä, jotka voivat olla rapautumisen turmelemia pieniä uhrikuoppia. Osa kuopista muodostaa hieman otavaa muistuttavan kuvion. Kivi oli sammalen peitossa ja kuopat löytyivät sitä kepillä pistelemällä. Pohjapiirros A kartalla II, valokuv. 4, 6, 7. - Tästä kivistä 11,05 m joks. WSW ja samassa linjassa uhrikivien a ja A kanssa on

uhrikivi b heti yllämain. perunamaan laidan ulkopuolella. Se on n. 1,30 (NW-SE) x 1,00 m laaja, tuskin maanpinnan yli kohoava, lähes tasapäällinen kivi, gneisiä. Siitä löytyi, kun kiveä peittävä turve oli poistettu, vierekkäin 2 pientä kuoppaa, samanlaisia kuin kivessä a, mutta epäselvempiä. En uskalta varmuudella väittää niitä ihmisten tekemiksi. - Tästä kivistä yhä samaa linjaa myöten joks. WSW 28,75 m on

uhrikivi B, iso, n. 3,25 m ristiinsä mitaten laaja ja 0,90 m korkea epämuotoinen maakivi, gneisiä tai graniittia. Sen korkeimman luoteisnurkan päällä on 3 uhrikuoppaa, isoin n. 2,5 cm syvä, sekä neljäs ei aivan varma uhrikuopan puolikas

kivessä näkyvän lohkeaman laidassa. Kiv^{en} lähes yhtäkorkeassa keskihuipussa on vielä yksi uhrikuoppa, jokseenkin saman mittainen ja syvyinen kuin isoin kiven luoteisnurkan kuopista. Pohjapiirros B kartalla II, valokuv. 8.

Tähän asti main. uhrikivet ovat kaikki, kuten jo mainittu, melkein tarkoin samassa linjassa. Sen ulkopuolelle jäävät uhrikivet C, c ja D.

Uhrikivi C on Ylikartanon Myllymäen etelärinteellä, uhrikivestä B 56,5 m SSE (enemmän S kuin SE suuntaan). Se on 2,30 x 2,20 m laaja ja runsaasti 1 m:n korkea lähes nelisnurkainen maakivi, gneisiä. Sen korkeimmassa pohjoisnurkassa on 5 uhrikuoppaa, joista yksi puolinen halkeaman reunassa. Kaksi kuoppaa on niin lähellä toisiaan, että ne ovat kait rapautumisen vaikutuksesta, melkein yhtyneet. Nämä kaksi kuoppaa ovat kiven suurimmat, lähes 10 cm:n läpimittaiset ja 4 cm syvät. Pohjapiirros C kartalla II ja valokuv. 9 (etaämpää näkyy kivi valokuvissa 2 ja 3).

Uhrikivi c on matalampi tasapällinen kivi uhrikivestä C kappaleen matkaa ^{etä}lounaaseen, samalla rinteellä kuin sekin. Sen pahoin rapautuneessa päällystässä on pari syvennyttä, joita sopii epäillä uhrikuopan jätteiksi. Aivan epävarma. Näkyy valokuvassa 2 (merkitty myös kartalle 1).

Uhrikivi D on Alikartanon Myllymäen palstalla ja ajotien luoteispuolella, edellisiin verraten alavalla paikalla, n. 90 m uhrikivestä B pohjoisluoteeseen (enemmän luoteeseen kuin pohjoiseen). Se on melkein 4 m pitkä, lähes 3 m leveä ja 1,20 m korkea maakivi, jonka kivilajista en ole varma. Siinä on länteen päin kaltevalla pinnalla 6 matalaa uhrikuoppaa, yhtä pieniä kuin edellä main. kivessä a, mutta mielestäni selvästi ihmisten tekemiä ja sangen säännöllisessä järjestyksessä: . . . Valokuv. 11. Paikka merkitty kartalle I.

Mielenkiintoista on, että nämä uhrikivet ovat hautaraunioalueen keskellä. Muualtakin maastamme on, varsinkin viime vuosina, rautakautisista kalmistoista tai niiden lähetyviltä tavattu uhri-

kiviä. Tämä voisi viitata siihen, että ne ovat tarkoitettuja vainajien palvontaa varten. Yhtä mahdollista on kuitenkin, että uhrikuopat tehtiin kalmistoissa oleviin maakiviin siksi, että luultiin kuoppiin pantujen uhrien olevan tässä ilmapiirissä parhaimmin vainajien henkien saavutettavissa. - Uhrikivien järjestys viittaa taas jonkunlaiseen tarkoitukselliseen järjestykseen. Kivet a, A, b ja B:hän olivat mäen harjalla suorassa linjassa, jonka suunta on jokseenkin WSW-ENE, kivet C, B ja D taas likimain suorakulmaisesti sitä leikkaavassa, joskaan ei tarkassa SSE-NNW-suuntaisessa poikkilinjassa (kivi B jää hieman koilliseen C:n ja D:n välille vedetystä linjasta).

Kiättarankallio. Retulankylän tonttialueen eteläpuolella on Kiättarankallio, sopiva vartiopaikka, sillä kalliolle näkyy m.m. Aulangonvuori, missä olevalta muinaislinnalta luultavasti levitettiin tuli- ja savumerkein Vanajaveden varsille tietoa etelästä päin lähestyvistä vainolaisista. Tästä kalliosta ulkonee itäkaakkoonpäin harjanne, jonka kärkipuolella on moreenipohjalla 3 komeata kivensekaista kumpua, joista yhdessä on kellarikuopan jäännös, ilmeisesti hautaraunioita (valokuva 12). Pellolla Kiättarankallion eteläpuolella on myös kääppiä, jotka eivät kuitenkaan erikoisemmin vaikuta hautaraunioilta. Epäilyttävämmiltä näyttää pari kääppiä kalliosta itään, notkon takana, taloista rantaan johtavan tien lounaispuolella. Näistä on erotettava pari lähempänä taloja sijaitsevaa kumpua, jotka muistitiedon mukaan ovat vanhoja riihenkiukaita ja joissa näkyykään tiilen muruja.

Peltoitu. Kiättarankalliosta lounaaseen on Peltoitu niminen viljelty niemeke. Niemen lounaisosa kuuluu Ylikartanoon, mutta tästä Ylikartanon palstasta on verraten äskettäin tapahtuneiden maanjakojärjestelyjen yhteydessä koillisosa erotettu Laurilan talolle. Tästä osasta Laurilan Peltoitua, niiltä kohdin missä rinne alkaa taittua etelään kohti Vanajavettä, kertoi maanviljelijä Erkki Laurila kääppiä - hautarauniota tai ehkä polttokenttäkalmistoa - purettaessa poikasena löytäneensä kivitaltan, jossa oli reikä, solkia y.m.s. Löydökset hän sanoi vieneensä maanvil-

jelijä Anttilalle Tyrvännön kirkolla. Nämä löydöt ovat ehkä samat kuin kertomuksen alkuun III:n kohdalle merkityt (n:ot 6503:11-16) tai ainakin osa niistä. Niistä puuttuu kuitenkin reiällinen kivitaltta, jonka kuvaus sopii täysin n:on I kohdalla edellä mainittuun esineeseen (3453:14). Kun tämä alkuaan kivikautinen taltta on palanut, on sangen todennäköistä että se on rautakaudella amulettina joutunut polttoroviolle. Toiselta puolen eivät esineen saanti- ja löytötiedot sovi Peltoiduun. Esine ei ole kuulunut Anttilan kokoelmaan, vaan ostettu museoon itsellinen Koivistolta. Löytötiedoista sopii Peltoiduun vain se kohta, että löytöpaikka on Ylikartanon maalla, johon ~~se~~ ^{Pelto-idun löytöpaikka} alkuaan on kuulunut. Muu osa taltan löytötiedosta, löytöaika ja viittaus sillanrakennustöihin, puhuu taas Myllymäen puolesta löytöpaikkana. On enemmän kuin luultavaa, että siltaan ei haettu kiviä Peltoidusta asti, kun niitä oli Myllymäeltä yli tarpeen saatavissa. Vrt. mitä edellä on sanottu löytökohdasta I Ylikartanon Myllymäellä. Peltoidun löytöpaikka on merkitty III:lla kartalle I ja vinoristillä valokuvaan 13.

Joka tapauksessa selviää maanviljelijä Erkki Laurilan antamasta tiedosta, että Peltoidussakin on ollut rautakautinen kalmisto. Luultavaa on näin ollen, että nykyisellä Ylikartanon Peltoidun palstalla, löytökohdasta III länteen ja lounaaseen, nähtävien kumpumaisten kääppien joukossa on hautaraunioita. Kartalle I niitä on merkitty 8 kappaletta, joista ainakin 2 aivan epävarmaa. Ks. myös valokuvaa 13. Paikka on verraten alavaa maata, mutta tietenkin Vanajaveden ylimmän rantaäärään yläpuolella.

Koivuniemi.

Retulansaaren vanhimpana kylänpaikkana pidetään saaren pohjoisimman niemen, Koivuniemen kaulaa. Täällä on (kartalle I K:lla merkityllä alueella) rakennusten perustoja kellarikuoppineen, joihin on läheisistä viljelyksistä kasattu kiviä, ja useampia kivi-raunioita, joiden joukossa voisi olla joku hautarauniokin. Retulansaaren vanhoilla kartoilla, v:lta 1691 ja 1802, ei paikalle ole merkitty mitään tontteja tai rakennuksia. Ilmeisesti ovat

siis talon rauniot v:ta 1691 varhaisemmalta mutta tuskin kuitenkaan esihistorialliselta ajalta. Mahdollisesti on tämä suhteellisen alava paikka Vanajaveden kohotessa, liian lähelle vedenpintaa joutuneena hylätty.

Kaskiraunioita Pelto- ja kaskesraunioita, kooltaan tavallisesti suhteellisen pieniä, paikoin riveihin järjestettyjä, joukossa useampia ison maakaikiven päälle koottuja kivikasoja, on Retulansaaren metsissä kymmenittäin, ellei sadottain. Niitä on Idunniemellä, Salossa, erittäin runsaasti Riidanmaassa (kuv. 14-15), joka v:n 1802 kartalla on osaksi peltona, Mäntyniemessä, joka v:n 1691 kartan mukaan oli "Stenigh småå Svidie skogh af biörk och ahl", sekä Koivuniemessä ja Huhtasessa, joka jo 1691 oli peltona. Huhtasen kääpistä muistuttaa muuan muita isompi hautaraunioita.

Retulansaaren mantereen puolella on Tuomiston niemellä, entisen Tuomiston torpan edustalla, alueella joka v:n 1802 kartalle on merkitty viljellyksi, lehtimetsässä runsaasti kauniita raunioita, luonteeltaan ja epäilemättä syntyperältäänkin aivan samanlaisia kuin Riidanmaan peltorauniot (vrt. kuv. 14-15); joukossa on joku isompikin ja silmäkivikeskeinen raunio, ehkä hautaraunio. - Ylempänä mantereella, niillä kohdilla, missä Retulansaaren tie haaraantuu Sääksmäen valtamaantiestä, on Retulansaaren mennessä tien vasemmalla puolen komeita kivikkokumpuja, jotka tieltä katsoen näyttävät hautaraunioilta mutta jotkan lähempää tarkastaen osoittautuivat - ainakin allekirjoittaneen mielestä - luontaisiksi.

Kartalle I on Retulansaaren kiinteät muinaisjäännökset merkitty seuraavasti:

○ kääppä, luultavasti hautaraunio.

? " , mahdollisesti "

⊗ silmäkivikeskeinen kääppä.

⊗ *Kuoppakeskeinen* "

× uhrikivi.

/// mustaa kulttuurimaata näkyvissä.

I-III rautakauden löytöpaikkoja.

⊙ Koivuniemen tontti- ja raunioalue.

□ sudenkuoppa.

+ kivi, jossa kirjoitusta.

c) T tuulimyllyn perustus.

4-43 → valokuvien ottosuunnat (numerot viittaavat myötälitettujen valokuvien numeroihin).

Helsingissä marraskuun 15 p. 1933.

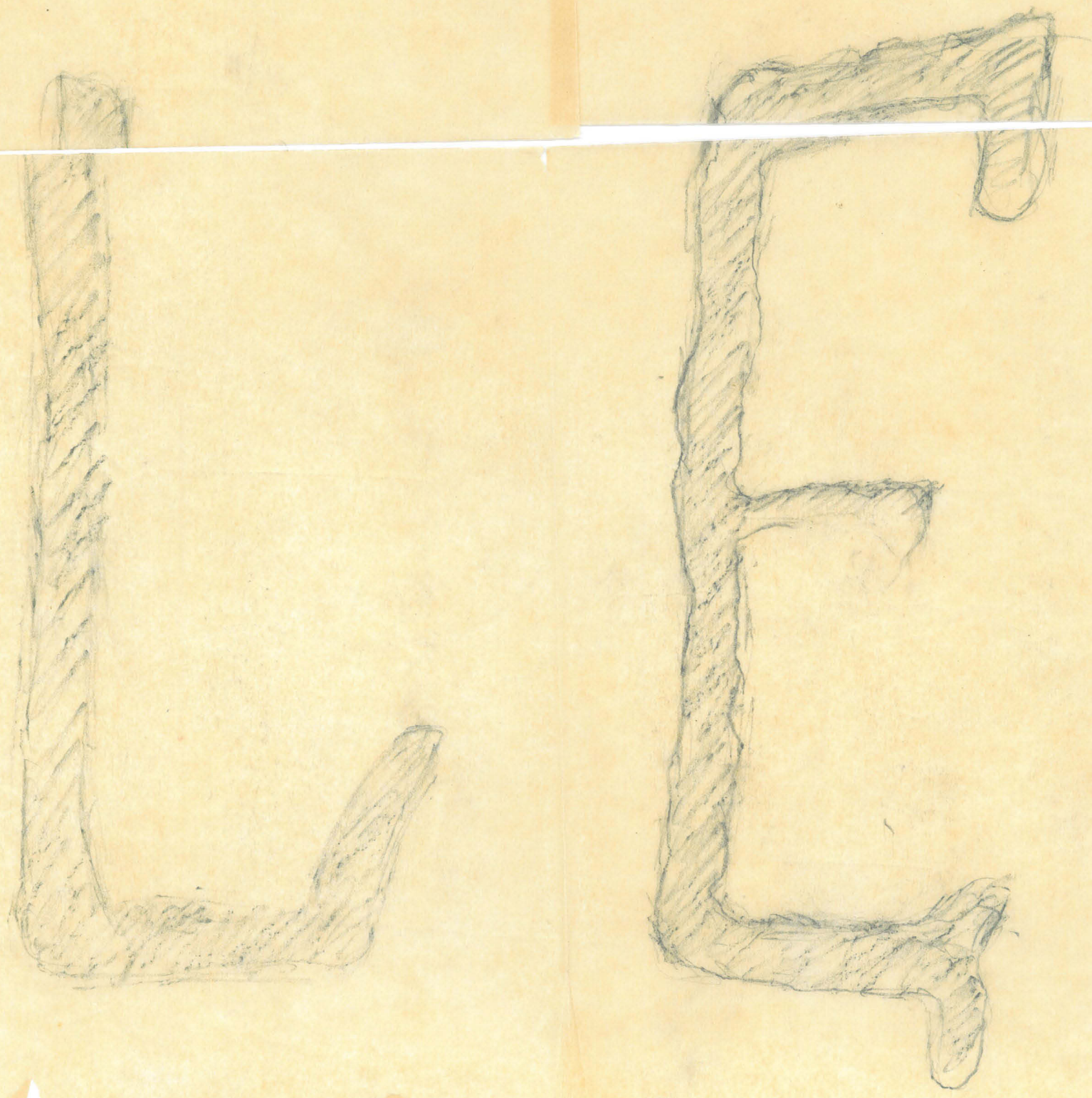
Aarne Ayräpää.

eräisen kiven vannon, Retala saarella Katkansaaren hautausmaalla

lantauspöytäkirja joulukuun tien varrella, hakattu kiviä
(MILLE)

1/1

GEOMETRISK

Årskatts
På Rättilla By i Rullhamns Tsju och öfver Öpmanöns Land af åren 1691.

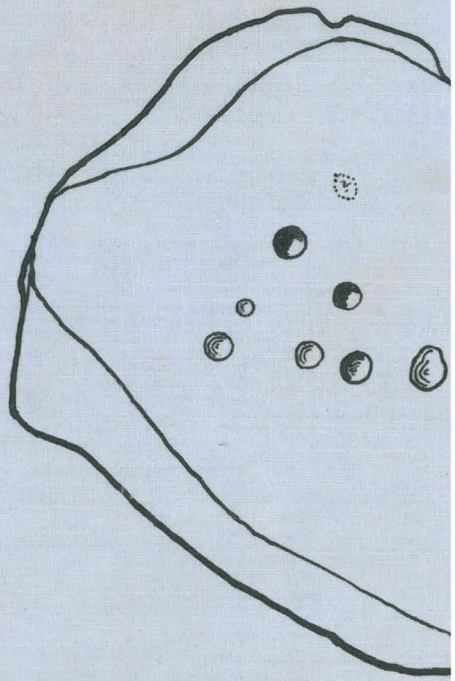
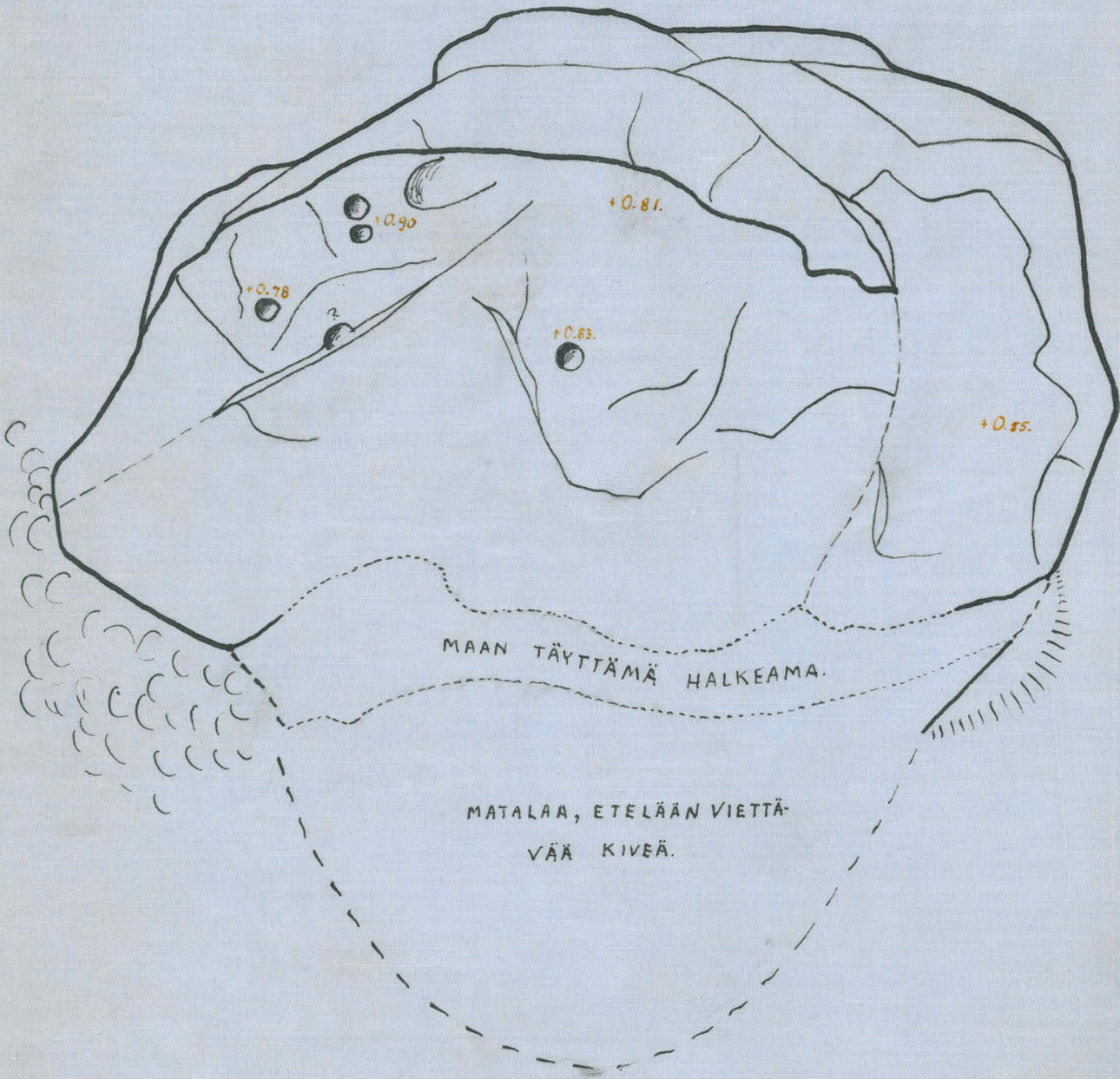
fol. 16

Anders Pij 21

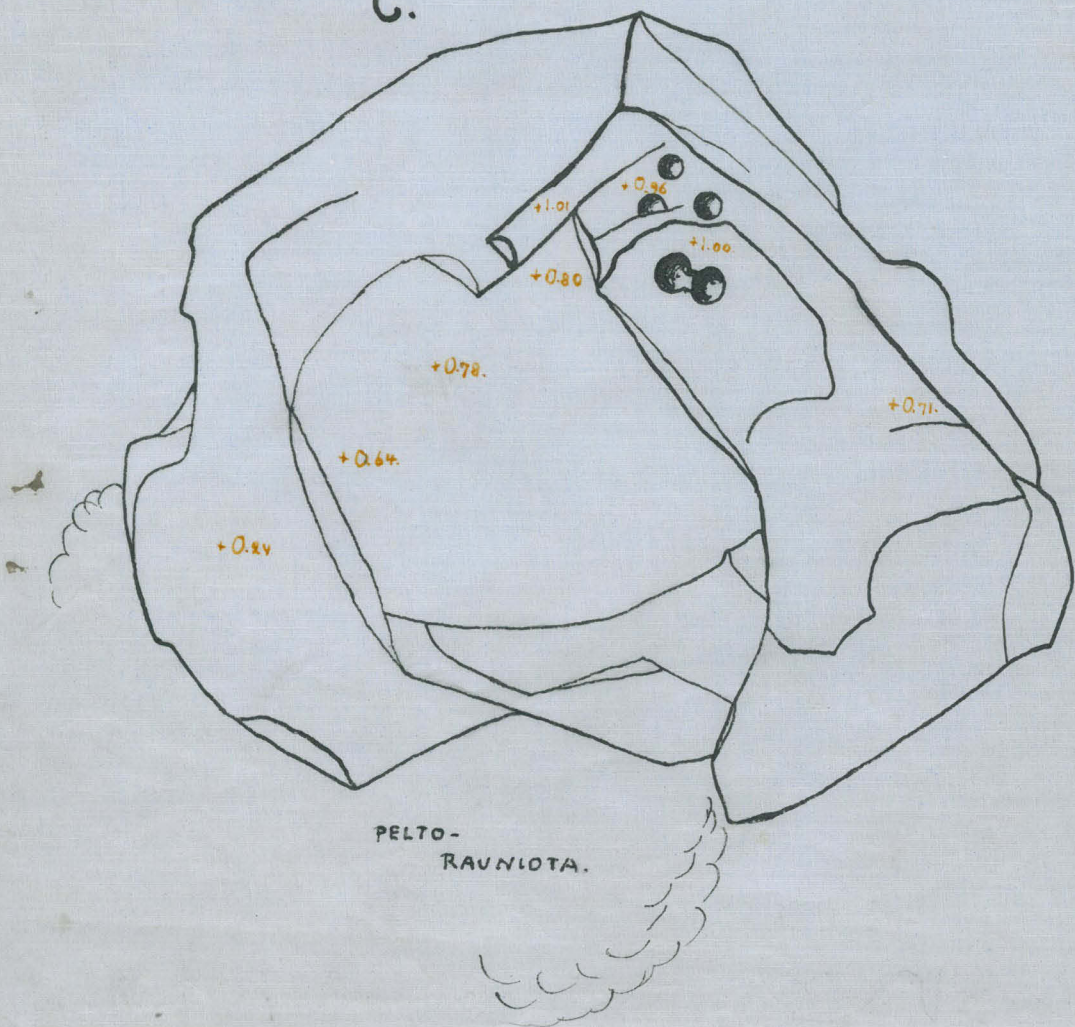
af Jöns Östman
21/5/1691

B.

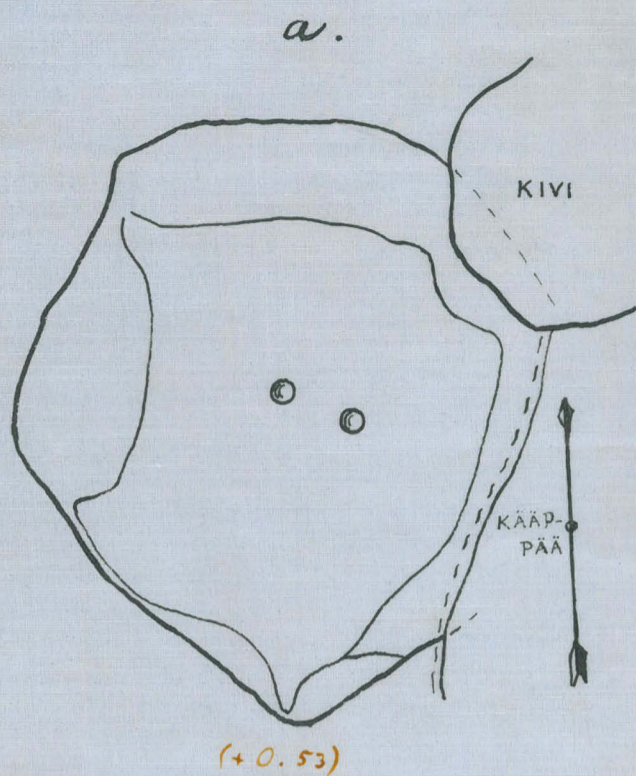
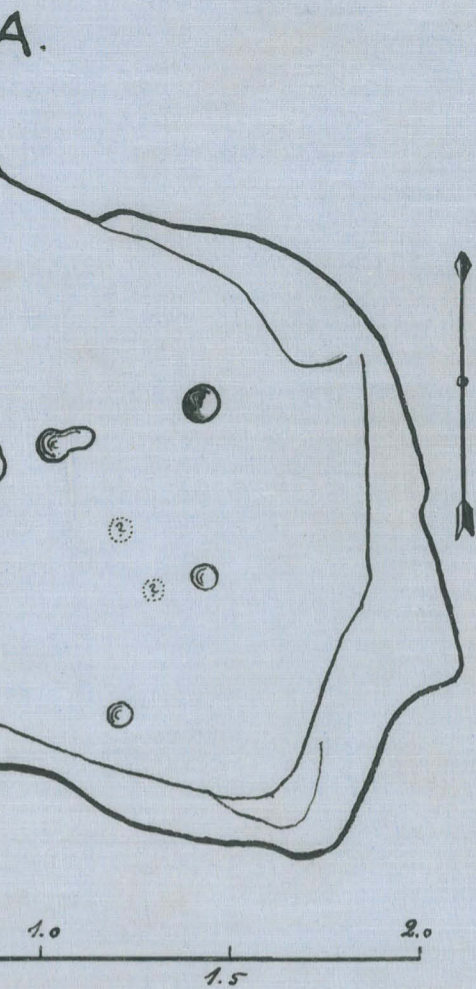

Metr. 0.0 0.5

C.

aan

Karta II.

TYRVÄNTÖ · RETULANSAARI
 JUHRIKIVIÄ MYLLYMÄELLÄ YLIKARTANON
 TALON MAALLA

Arne Äyräpään 8.-9. VIII. tekemiä karttaluonnoksia.

1: 20.

Arne Äyräpää 1933.

Kartta I a
Tayvanto, Petula.
A. Siipäjä
Julkinus 1933.

Mäntyniemen
kartat

Mäntyniemi
110°

Riudanmaa

Rauhiälä

Salo B⁶

B⁶
110°
F⁶ (Edunniemi)

Pet⁶ F⁶

Kiettoran
Kallio

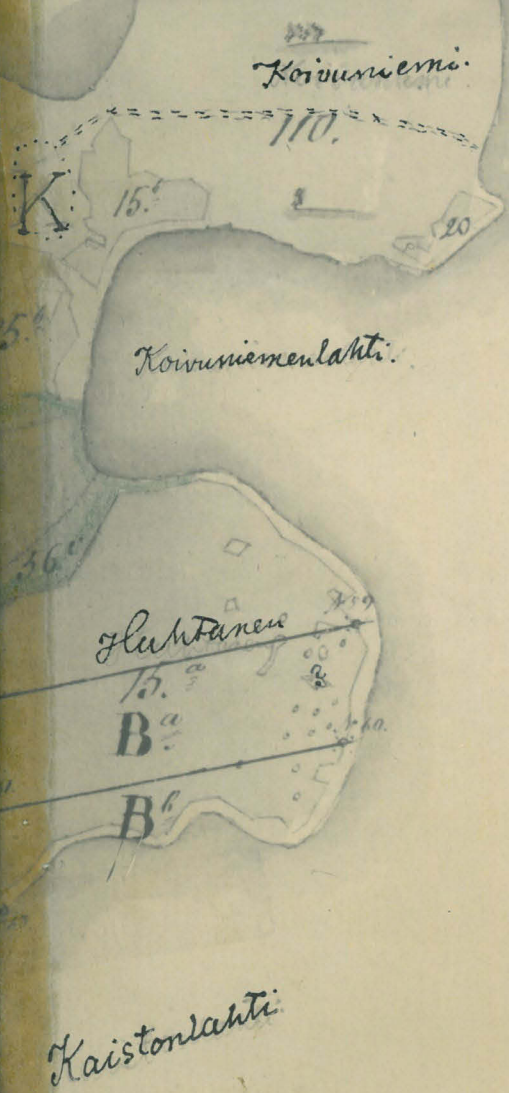
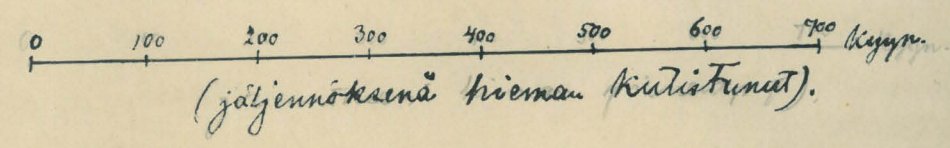
K = Koivuniemenlahti
 // // // // // Mustaa kult-maata
 // // // // // valokuvien otto- ja valokuvien numeroinnit
 // // // // // silmä- ja kuulo-...
 // // // // // Kappalek. n.
 // // // // // Uurikivi
 // // // // // Kivijalustat
 // // // // // Suok. alueet
 // // // // // T = taulun...
FUOMEN KANSALLISMUSEO

Kartta I b. A. Syrjäpää 1933.
 Geometrisk Charta
 öfver

RETULA Bygg Å 50 R

Andra Delen.

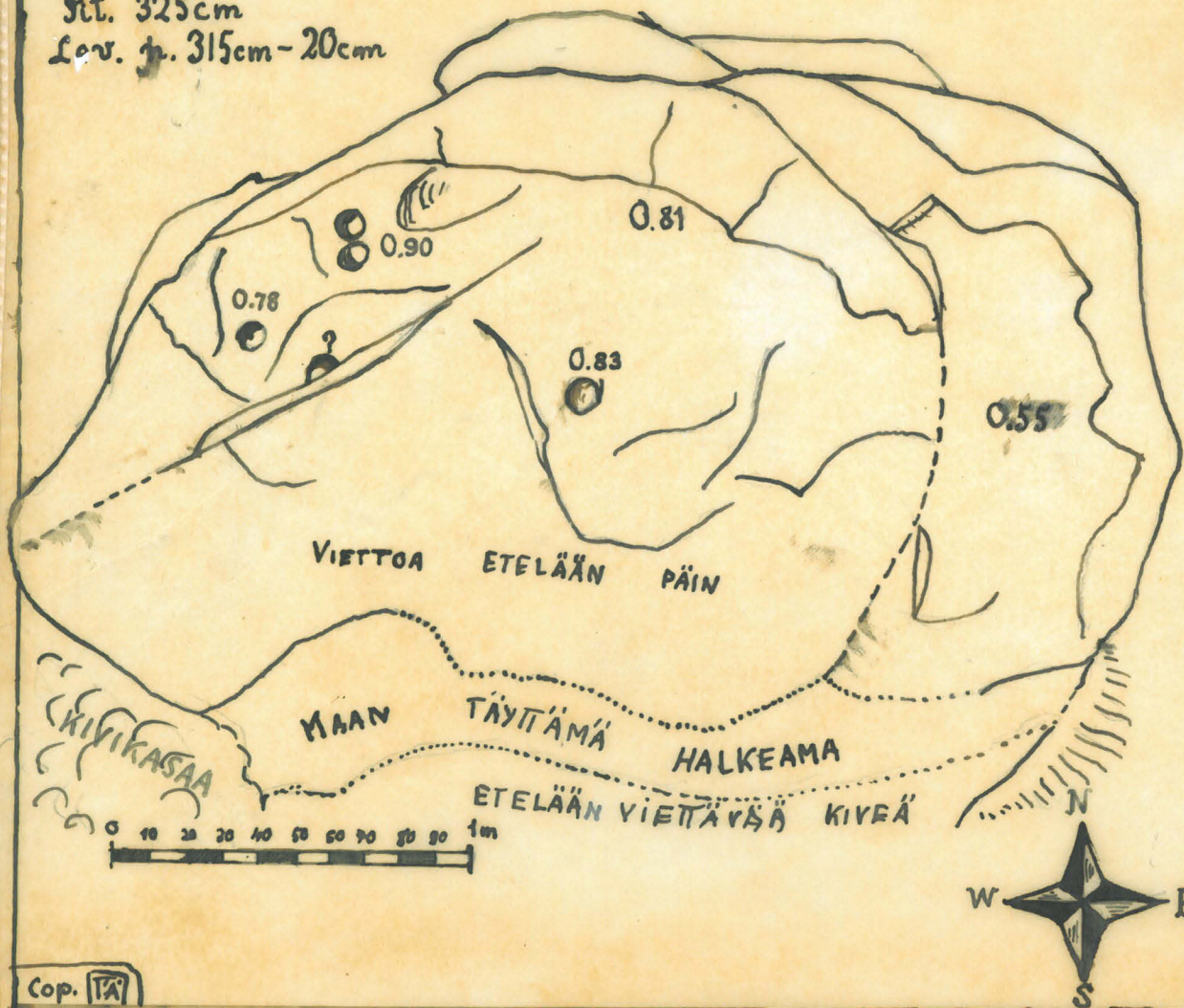
(laatin. muamm. Zitting v. 1802)

Tyvännön Retulan uhrikivi B

Kt. 325cm

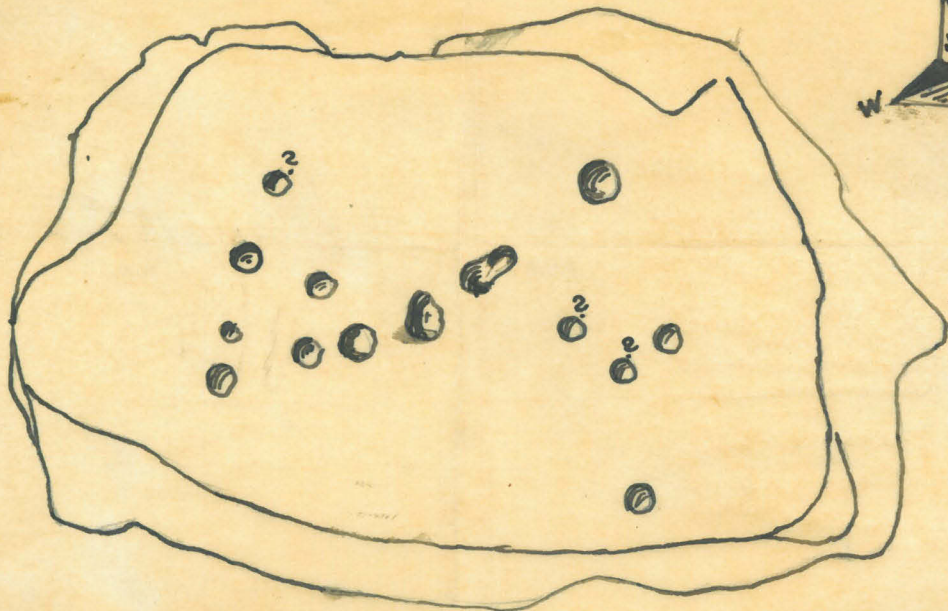
Lev. p. 315cm - 20cm

Tyrvännön Pitulan uhrikivi A

Korkeus perunapellon reunasta 35-45cm

Latta tarapäällinen kivi

lev. 8955 (8956).

Kuva 1. Myllymäen rauniorikas itäpäätä,
Retulan sillalta, joks. Koillisesta. Vas. Lau-
ritan perunapelttoa, Kerkellä Ulikartanon
Myllymäki (uhrikivi A muuten v. kaudalla näky-
vien piikkilanka-aitatälppien kohdalla), oikeal-
la osalla Retulan (puhelinmylväät). 18.8.1933.

lev. 8957.

Kuva 2. Myllymäen itäpäätä lakea
etelälounasta; keskellä lähellä Retulan epä-
varma, tasapäällinen uhrikivi (c), faa-
empana vasemmalla uhrikivi C (v)
ja vielä faaempana uhrikiven A
paikka (v); kivi jää mäen taakse.
12. 8. 1933.

Valok. Aarne Syrjämaa.

lev. 8969.

Kuva 14. Karkes- t. peltosa-
niita Riidanmaan metsässä
Ylikartanon talon maalla. 31. 7. 1933.

lev. 8970.

Kuva 15. Kuten yllä.

31. 7. 1933.

lev. 8967.

Kuva 12. Kiettäränkallion kaakkoisella jatkoharjanteella Mikartanon maalla sijaitsevat 3 hautausmaata polijoiskoillisesta. 12. 8. 1933.

lev. 8968.

Kuva 13. Näköala Kiettäränkalliolta etelälounaaseen. Kuhilaspelto on Ylikartanon Pelto-itu, jossa on "Kääppä" (huom. summat läiskät). Siitä etualalle päin Laurilan Pelto-itu, mistä on tavattu löytöjääkin (x; 3453:14, 6503:11-16). 12. 8. 1933.

Valok. Arne Anräpää.

lev. 8966.

Kuva 10. Silmä kivellinen hautausma
Alkantanon Myllymäellä, tien paljois-
puolella idästä päin. 7. 8. 1933.

lev. 8965.

Kuva 11. Urkivi D Alkantanon
Myllymäellä tien paljoispuolella
lännettä päin. Kuopat liidutut.
8. 8. 1933.

lev. 8963.

Kuva 8. Uurikiivi B Koillisesta.
Ehyin uurikuoppiin panta ruo-
hotusent. 7. 8. 1933.

lev. 8964.

Kuva 9. Uurikiivi C lounaasta.
Uurikuopissa, joita on 5, kaikissa
ruohotusent. 7. 8. 1933.

Kuva 3. Näköala Myllymäeltä; luoteesta Kaakkoon. Etualalla keskellä

lev. 8958.

hautausmaahan ja siitä oikealle uhrikivi C, näiden välillä, vähän taasempaa, näkyy toinen hautausmaahan. 1. 8. 1933.

Kuva 4. Etualalla, jorunamaassa, uhrikivi A luoteesta

lev. 8959.

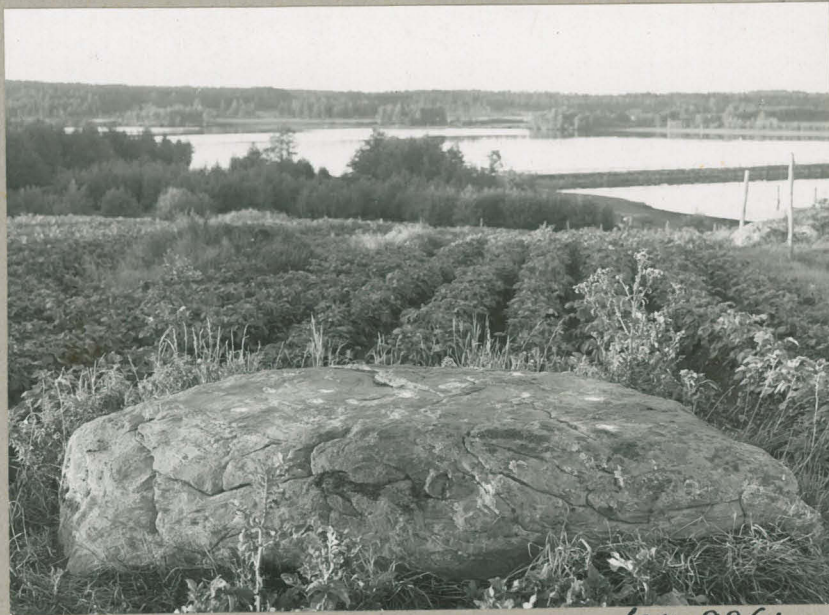
päin, taasempaa hautausmaahan. 1. 8. 1933.

lev. 8960.

Kuva 5. Kaksi hautausmaahan eli "käppyrää" Myllymäen itärinteellä (uhrikiviä oik. puol. n. Käppyrän takana). 2. 8. 1933.

1. 8. 1933. Aarne Ayräpää.

lev. 8961.

Kuva 6. Uhrikiivi A etelälounasta, taustalla näkyy m. m. osa Retulansaaren siltaa. 1. 8. 1933.

lev. 8962.

Kuva 7. Uhrikiivi A jokseenkin kaakosta näin. Uhrikuopat, paria cuvan epävarmaa lukuunottamatta, liidutut. 2. 8. 1933.